

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-94>

УДК 821.161.2

Змінчак Н.М.

Одеська державна академія будівництва та архітектури

МІФОЛОГЕМА ВОГНЮ В РОМАНІ ВАЛЕНТИНА ТАРНАВСЬКОГО “ПОРОЖНІЙ П’ЕДЕСТАЛ”

Анотація. У статті подано аналіз світоглядних домінант у художній системі роману Валентина Тарнавського “Порожній п’єдестал” через дослідження міфологеми вогню і її модифікації в контексті язичницької та християнської традиції, як і античних міфів, покликаючись на міфокритичний та порівняльний підходи. Мотивна та образна структура міфологеми вогню в романі є різноплановою та відзначається розгалуженістю. Образами, що репрезентують її у романі “Порожній п’єдестал”, є пекельний вогонь, священний “живородящий” вогонь, купальське багаття, образ-персонаж Змій-Горинич, домна. Літературознавчий огляд цих образів дозволяє дійти висновку про амбівалентне розуміння стихії вогню, що засвідчує складне нелінійне тлумачення світоустрою, відбите у тексті роману. Увагу зосереджено на розкритті логіки розгортання сюжету з проекцією на образ вогню, семантика якого поглиблює філософський пласт твору й увиразнює художні образи.

Ключові слова: міфологема, інтелектуальний роман, архетип, міфокритика, мандрівний сюжет.

Zminchak Natalia

Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

MYTHOLOGEME OF FIRE IN VALENTYN TARNAVSKY'S NOVEL “EMPTY PEDESTAL”

Summary. Valentyn Tarnavsky is a talented novelist, journalist, a prominent representative of Ukrainian literature of the 1980s. The writer's artistic achievements are insufficiently covered in literary studies. To present the originality of V. Tarnavsky's individual style, it is necessary to analyze novels that combine the features of mass and elite culture. This fact convincingly demonstrates the ability to take into account the aesthetic tastes and psychological characteristics of the reader. In the novel "Empty Pedestal" the prose writer painted realistic pictures of totalitarian society, which became the background of the fantastic adventures of the heroes. This combining of the fantastic and the real creates a special artistic world in which reality becomes grotesque. The article presents an analysis of the mythological layer of the novel's poetics, in particular the author's interpretation of the mythology of fire, which shows its dual nature. Valentyn Tarnavsky gives various meanings to the mythology of fire, modeling in the artistic picture of the novel the type of worldview, understood for centuries by the people through Ukrainian pagan canons, biblical texts and folklore, which must be analyzed invoking mythocritical and comparative approaches. The motive and figurative structure of the mythology of fire in the novel is diverse and branched. The images representing the mythology of fire in the novel "Empty Pedestal" are hellfire, sacred "live-bearing" fire, bonfire, the image-character of the Slavic dragon, the blast furnace. Literary review of these images allows us to make a conclusion about the ambivalent understanding of the element of fire, which indicates a polyvalent understanding of the world order, reflected in the text of the novel. The focus is on revealing the logic of unfolding the plot with a projection on the image of fire. Semantic content and concept of mythologeme in the author's text were analyzed. The analysis of the mythological level of poetics of V. Tarnavsky's novel "Empty Pedestal" testifies to the original style of the author, whose works deserve further scientific research.

Keywords: mythologeme, intellectual novel, archetype, myth-criticism, wandering plot.

Постановка проблеми. Не буде великим перебільшенням сказати, що як українська, так і будь-яка інша літературно-художня творчість тісно пов'язана з міфологією. Міфи акумулюють ціннісно-світоглядні орієнтири народу, містять культурно значущу інформацію, яку транслюють за допомогою системи мотивів і символів. Період кінця ХХ століття в українській (і не тільки) історії має наліт драматичності, що серед широкого спектру семантики міфів висуває на перший план саме філософські й морально-психологічні питання. Письменники, влітаючи у художню канву твору міфологеми чи й цілі сюжетні каркаси міфів, звертаються до таких їх аспектів, що допомагають висвітлити мотивацію вчинків героїв. Яскравим зразком такого типу творів є роман “Порожній п’єдестал” Валентина Тарнавського, наповнений великою кількістю культурних кодів. Літературознавчий аналіз міфологеми вогню допоможе розкрити специфіку метафоричної картини світу прозаїка та розширити розуміння поезики його творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія міфологеми у літературознавстві є динамічною. Одна з науково обґрунтованих її дефініцій така: “Міфологема – конкретно-образний, символічний спосіб відображення реальності – стає своєрідною формулою не лише сприйняття людиною довкілля в усіх його вимірах, а й формулою комунікативного символічного засобу встановлення зв'язку з універсальними цінностями, закодованими у міфотворчих актах, засобу гармонізації людини і природи, способу розуміння міфу як ключа до інтерпретації інших культурних явищ” [6, с. 83]. Вона виступає мотивом міфу, відсилаючи читача до тих чи інших сюжетів. Система міфологем творить комплекс бінарних опозицій сюжету міфологічного та сюжету твору. “Міфологізм – спосіб поетичної реалізації міфу у творах оригінальної літератури. Значення міфу в літературному творі не тож саме його семантиці у першому разі, а залежить від культури епохи, задуму письменника, жанру

твору... Один і той же міфологічний мотив набуває у кожній епосі нових значень, служить способом втілення нової проблематики і може часом повністю втратити архаїчний елемент або ж здобути нове символічне вираження» [3, с. 452].

Гастон Башляр не без іронії зазначає: «Ви історик-раціоналіст? Тоді ви знайдете в міфах розповіді про відомі династії. Ви лінгвіст? Слова скажуть вам все, і всі легенди формуються кругом тих чи інших висловів. Ви соціолог? Тоді в міфах ви знайдете засіб, за допомогою якого в первісній общині лідер перетворюється на Бога» [1, с. 53].

Інтерпретація міфів існує ще з античних часів. Починаючи з XIX ст., виникає напрям міфологічної критика, одним з фундаторів якої був Джордж Фрезер. Важливим компонентом міфокритичного літературознавства стало вчення Зигмунда Фрейда. Міф виростає з підсвідомості, основою якої є лібідо. Зигмунд Фрейд називає митця мрійником, який вдається до технік, за допомогою яких його фантазії можуть стати цікавими для читачів: «поет пом'якшує характер егоїстичної мрії завдяки переробкам та прикриттям і підкуповує нас часто формальним, тобто естетичним, виграшем, що він пропонує при зображенні своїх фантазій» [11, с. 115]. Карл Юнг розвиває вчення про підсвідомість, називаючи міф одним з її головних компонентів. Центральним поняттям у швейцарського дослідника є наявність спільних архетипів у колективному несвідомому для всіх народів та епох. Таким чином, вчення представників аналітичної психології З. Фрейда та К. Юнга називають міфологічно-архетипним напрямком міфологічного літературознавства. Продовжував традиції «міфологічно-ритуальної критики» і «юнгіанства» канадський міфокритик Нортроп Фрай, діяльність якого на полі літературознавства характеризується пошуком мономіфа. Таким міфом автор бачить від'їзд героя на пошуки пригод і пов'язує його з поняттям природного циклу Фрезера.

Українські дослідники також не оминули міфокритичний напрям літературознавства. Анатолій Нямцу у своїй праці «До проблеми функціонування «літературних архетипів» у європейському загальнокультурному контексті» [Див. 5] зазначає, що у багатьох літературних інтерпретаціях міфу часто здійснюється синтез кількох семантичних полів, кожне з яких може бути окремим об'єктом дослідження. Деякі відхилення від традиційних сюжетів, тобто авторське їх тлумачення, дають змогу зробити висновок про орієнтацію сучасної культури. Проте іноді автор настільки переосмислює сюжет міфу, що важко впізнати в ньому використаний традиційний матеріал. Відомий український дослідник Валерій Войтович зібрав величезну кількість міфів та вірувань українського народу, помістивши їх у ґрунтовну працю «Українська міфологія». Вивчення праць названих дослідників допомагає унаочнити міфогенну природу роману «Порожній п'єдестал».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Специфіка творчої майстерності Валентина Тарнавського полягає у нагальності проблематики й своєрідності створеної митцем системи образів. Його вишуканій прозі притаманне поєднання рис масовості та елітарності, тому вона привертає увагу як інтелекту-

ального, так і пересічного читача. Звертаючись до міфолога, він творить нові та переосмислює існуючі структури, незмінно збагачуючи наш світ уяви. То ж образи роману треба трактувати як символи. У такий спосіб читання відбувається на двох рівнях: 1) безпосереднє сприймання значення твору; 2) інтерпретація його у світлі символічного та міфологічного коду.

Розглядаючи проблему інтерпретації міфу в романі «Порожній п'єдестал», необхідно враховувати, що Валентин Тарнавський був добре знайомий з античною та українською міфологією. Тому можемо зробити висновок, що деякі з міфологом письменник використав не випадково. Крім того, до міфологізму як елемента поезії автор звертався й у іншому своєму романі – «Матріополь», що ґрунтовно дослідила В. Саєнко у праці «Роман-містифікація Валентина Тарнавського «Матріополь» [Див. 4].

Мета статті. Міфологізм – це характерне явище літератури XX століття і як художній прийом, і як світобачення, що стоїть за цим прийомом. Генетично література пов'язана з міфологією також через фольклор. У даній науковій розвідці ми робимо спробу зрозуміти міфологічний код роману «Порожній п'єдестал», стрижнем якого є міфологема вогню, та розпізнати символічні знаки, залишені у тексті роману.

Виклад основного матеріалу. Вогонь в уявленнях людей завжди мав двоїсте значення, суперечливість цієї стихії зумовлена самою її природою. «Світ вогню – це світ злорадних демонів, таких, як блукаючий вогник або душі, вирвані із пекла... це є контрастом до вогню чистилища або очищення» [10, с. 159]. З одного боку, полум'я беззахисне, як правило, воно не з'являється саме по собі. «Міфи про вогонь серед найпоширеніших, особливо у відсталих народів, для яких добування та використання вогню – найбільш наочна та універсальна ознака виокремлення людини з тваринного царства» [4, с. 239]. З одного боку, полум'я – це вогонь любові, що розгорається між людьми, а з іншого – вогонь є величезною нищівною стихією. Таке антитегічне тлумачення вогню притаманне як язичницькій, так і християнській традиції, ознаки семантичного коду яких виразно проступають у художній канві твору Валентина Тарнавського.

З образом *вогню* зустрічаємось у першому ж розділі роману «Порожній п'єдестал». Спершу постає народне прислів'я: «Не жартуй, Іване, з вогнем» [8, с. 7], тобто не роби того, що може спричинити неприємні, небезпечні наслідки. Вираз вживається у сенсі попередження небезпечної дії, поради кому-небудь. Прислів'я – давнє застереження, заклик ставитися до однієї з грізних стихій природи з належною повагою. Відтепер і до кінця роману *вогонь* стає його ключовою міфологемою.

Героєм, що має зв'язки з потойбічним світом, у романі є відьма – жінка, що знається з нечистим, володіє надприродною силою і використовує її для того, щоб шкодити людям. Щоб стати відьмою, треба було відбутися цілий іспит, пов'язаний зі страшним актом утоплення ікони, прочитання молитви «навпаки», перекиданням через ніж, вилізанням на придорожню фігуру догори ногами. Відьма також умиває свою ученицю чарівним на-

варом, після чого та вилітає з комину і повертається вже відьмою. Однак навчання закінчується в Києві на Лисій горі, куди відьми злітаються у великі свята на раду з головними відьмаками та всілякою нечистю (художня інтерпретація такого шабашу також наявна в романі).

Баба Паниха, яка, попри своє лихе призначення, все ж персонаж гумористичний, використовує для своїх чародійств вогонь: “Спалахнув у кузні язик полум’я – і баби не стало” [8, с. 16]. Ось чому і піч у відьомській практиці мала величезне значення: “Махнула баба рукавом, полетів Маріїн вузлик [у піч – Н. З.], спалахнули весело папірці і пішли за димом. Взяла баба в кутку мітлу, намела купу сміття з долівки, дмухнула на нього – і стало воно купою червінців” [8, с. 70–71].

З культом вогню пов’язані різноманітні обряди та магічно-ритуальні дії, яскраво передані у романі “Порожній п’єдестал”. Так, Паниха радить Марії, що мріє народити дитину, здійснити обряд, звертаючись “до *вогню* живородячого” [8, с. 72]. “Порожня” жінка повинна стрибнути через вогнище, примовляючи: “Вогнику-парубоче, дай мені іскорку, я тебе виношу, я тебе випещу, виростеш великий, будеш панувать...” [8, с. 74], щоб народилося в неї дитя.

У цьому епізоді письменник вплив у своє романне полотно купальські мотиви. У слов’янській традиції на свято купала розпалювали *священні вогнища*, через які стрибали учасники обряду, ритуал покликаний забезпечити урожай. “Як самі обряди, так і назва Купала (з індоєвропейського кореня *kup-* що означає кипіти, закипати) вказують на співвіднесеність купальських ритуалів з вогнем та водою, які виступають у купальських міфах як брат і сестра” [4, с. 29].

У романі Валентина Тарнавського Баба Паниха погрожує головному героєві: “Іване! Кидай свої опити, бо погано тобі буде. Не лізь, куди не просять. Горіти тобі в геєні огненній, бо скринька твоя од сатани. Амін” [8, с. 134]. Таким чином актуалізується пекельне походження стихії. Страшна руйнівна сила вогню постає й у епізоді, коли спалахнули цистерни з бензином: “Вже йшла та вогняна лава до повних цистерн, гухнула й полетіла до неба перша бочка, розбризкуючи палаючі клапті, ще метрів з десять – і рвоне в небо на кілометр бензиновий стовп, рине страхітливий вал у долину, до дитсадка, де бавляться, мов курчата, на зеленому моріжку діти... І хай вискочить Марія назустріч тій геєні огненній, розкине руки, та нікого захистити не зможе...” [8, с. 146].

Нортроп Фрай зазначає, що “у поетичній символіці вогонь трохи вивищений над людським життям у цьому світі, а вода розташована трохи нижче. Образ світла і вогню довкола ангелів у Біблії – це язика вогню, що зійшли при Зісланні святого духа. У класичній мітології розповідь про Прометея вказує на подібне [духовне, ангельське – Н. З.] походження вогню, як і пов’язаність Зевса з громом або вогнем блискавки” [10, с. 154].

Джеймс Джордж Фрезер у своєму дослідженні висуває дві теорії пояснення свят вогню: солярну та очисну, та все ж притримується останньої. Аргументами дослідника є давні уявлення людей про руйнівний вплив вогню, який можна використовувати проти сил зла (відьом), для захисту урожаю, для забезпечення потомства у шлюбі.

Проте вогонь мислиться не як плідотворна сила, а як стихія, яка здатна знищити перешкоди, які відьми і чаклуни влаштовують людям.

В епізоді, коли Іван зцілює сина Секлети, митець показує очисну силу вогню. Хустка на голові жінки символізує “сліпу віру”. Адже вона вважала, що хворого хлопчика неможливо поставити на ноги, проте чарівна залізна голова сотворила чудо. “Рвонула Секлета з голови свою вічну чорну хустку, кинула на свіжий вогонь у горно, зайорзала хустка на дровах, опиралася вогню, немов темна сліпа віра, та враз зайнялася веселим полум’ям” [8, с. 138].

Ще одним випробуванням, через яке доведеться пройти головному героєві роману, є вогняний Змій-Горинич, якого автор зовнішньо модернізує: “напівзвірюка, напівлюдина, блимаючи глибокими зеленими очима, зовсім втратившись од жаху – втікала доріжкою геть з того поля, нічого не розбираючи на шляху” [8, с. 339]. Фантастичний образ Змія є амбівалентним: він не тільки зловісний, але також є казковим персонажем, що “представляє парадоксальну природу зла, як морального факту і як вічне заперечення” [10, с. 158]. Змій-Горинич влаштовує Іванові випробування, втілюючи у життя всі жахи героя. Таким чином показано зв’язок Змія з нічним світом, світом страху. Та Іванові нічого боятися, найжахливіші картини він вже бачив на своєму шляху.

За народними віруваннями, Змій-Горинич – “володар підземного царства вод, син великої богині Дани. Може викликати посуху, насилати на людей мор, коли його не вшановують і не приносять йому жертви” [2, с. 194]. Гориничем його називають тому, що він живе під горою, але автор сучасного роману модернізує і цю обставину: його Змій живе в купі металобрухту. “Вогняний змії, у слов’янській міфології змієподібний демон, наділений антропоморфними рисами. Вогняний змії – втілення стихії вогню; ця його функція, як і зв’язок з кладами й багатствами, які він приносить до оселі, куди прилітає, наближує його до жарптиці східнослов’янських казок” [4, с. 238–239]. Піввідносним із символом змія є символ дракона, який на Сході сприймається доброзичливо, тоді як на Заході – негативно. З символом дракона зустрічаємося в Біблії, Псалтирі. У даному контексті змії сприймається як ворог людини, диявол. У греко-римській міфології присутнім є феномен героїчної битви з драконом. У романі Валентина Тарнавського фігурує сцена, як, борючись з Іваном, змії користуються кровною стихією: “Пеклом дихнуло на нього. Мусив Іван на себе прийняти той вогонь” [8, с. 343]. За сюжетом роману винахідливий Іван веде Змія до гільйотини, що відтинає найменшу голову Змія, проте голова знову виростає. Тоді головний герой перемагає Горинича за допомогою чарівної голови. Змії знаходять свій кінець у вигляді ворона. Але на цьому пригоди Івана не закінчуються, йому доведеться пройти пекельні муки під час допиту Владикою та його слугою циклопом Гервасієм.

Інтерпретація образу головного героя видається найбільш плідною із залученням аналізу міфу про Прометея. Прометей є одним з “вічних образів”, варіанти осмислення якого знаходимо у драматичному фрагменті “Прометей” Гетте, драмі “Прометей розкутий” Гердера, поемі “Кавказ”

Шевченка, поезії Лесі Українки та інших. Валентин Тарнавський творчо опрацьовує античні мотиви, надає їм нових відтінків та національного колориту. «Ім'я Прометей означає «мислячий, той що передбачує» [4, с. 338]. Він поєднує в собі риси архаїчного божественного покровителя племені та бога. Прометей не підкоряється насильницьким діям титанів проти олімпійців і навіть добровільно вступає з останніми в союз, чим протиставляє себе іншим титанам, але зберігає незалежне становище щодо нових покровителів. У романі «Порожній п'єдестал» риси античного героя виразно проступають у сільського коваля Івана. Він виділявся з натовпу і не корився жодній владі.

Побачивши, що людина «гола, без взуття, без ложа та без зброї» [4, с. 338], Прометей викрадає витвір Гефеста й Афіни з їхньої майстерні. У вигляді вогню титан дарує людству технічний прогрес. Іван аналогічно прагне допомогти людям, віддавши залізу голову до Інституту фундаментальних проблем народної творчості. Замість героя античного міфу, що приносить блага цивілізації, у романі наявний герой у ситуації екзистенційного абсурду: художній текст поєднується з міфологічними мотивами, що розширюють картину зображуваного.

Міф про Прометей у творі нерозривно пов'язаний з мотивом самопожертви. Жертвуючи життям, герой роману як звитяжець хоче показати людям, що можна в небо звестися. Перед стратою він бачить, що навколо бує життя: «...звів голову до неба. Сонце в нім сяяло. Мов горобці, сиділи хлопчачки на дахах. З близької пекарні смачно війнуло свіжим хлібом. Немовля десь плакало. Солодко яшна солома пахла, ніби спочивав на полукішку, і так жить захотілось Іванові, як води з лісової криниці. Напитися, впасти в траву і жити, як трава, тільки жити» [8, с. 363]. Логікою художньої думки автор роману показує: якщо герой зречеться своїх переконань, то зрадить людство. Владика зі своєю свитою хоче спалити еретика, який вірить, що можна до бога дорівнятися: «Віддаємо його життя чистому вогню, як і просив нас знахабнілий слуга сатани – Іван... Всі мусять бачити: як прийме небо, то простив його Господь, а як згорить у вогні, то взяв його до себе антихрист» [8, с. 363].

Джордж Фрезер у своєму дослідженні «Золота гілка» зазначає, що спалення на жертвовному вогні існувало ще з первісних часів. Таким чином люди отримували певну користь, зважаючи на те, якому богу приносилися жертва. Перший опис такого жертвоприношення зробив Юлій Цезар, спостерігаючи кельтські звичаї. Народи Ірландії та Шотландії були відмежовані від цивілізації, тому в них збереглися язичницькі традиції. Свята спалення на вогні влаштувалися раз на п'ять років. Проте давні звичаї отримали своє продовження і в сучасному світі. Фрезер інтерпретує сучасні спалення на вогні, як спробу нейтралізувати відьомські чари. Спалення живо вважалося найбільш надійним способом позбутися шкідливих і небезпечних істот.

Проте надії Владики не справдилися – не згорів Іван у вогні, а відродився і полетів над містом. У сюжетну канву роману влітається міф про Фенікса. У грецькій міфології чарівний птах, який, передбачивши свою смерть, спалює себе і відроджується з попелу.

Але цей міф так само модифікований у романі Валентина Тарнавського. Гаряче повітря розкриває парашут на спині Івана і той проноситься над містом, наче птах, але невдовзі падає на землю. Спалахнув вогонь, перетворивши героя на зугліле дерево, і перенісся він до невідомої країни (мотив казки), де були чорти, відьми та Марія, яка його зрадила. Та ось він уже в кімнаті і бігає біля нього турботлива Сонька. Невже це все йому наснилося?

Насправді ж Марія весь цей час чекала коханого і молилася за нього перед свічкою. «Вогонь воскової свічки – священний і є найвищою жертвою Богу та царству небесному предків. Коли ж випадково хтось погасить свічку, то вірять, що в родині наступного року буде мрець» [1, с. 461]. Гастон Башляр у своєму дослідженні підкреслював здатність вогню надихати, полум'я допомагає мислити філософам і загалом дає поштовх нашій уяві. Полум'я – це цілий світ для зануреної в самотність людини. Саме Марія допомогла Іванові вистояти: «Вірте не в чудеса поза вами, а в диво любові, яка живе у вас самих, вона притягує до себе вогонь серця стрічного...» [8, с. 131]. Вогонь сприймається письменником на рівні серця, яке виступає традиційним в українській літературі символом гарячого кохання, мудрості, страждання, життя.

Жіноче начало підкреслює також і піч, яку ще з давніх часів обожнювали українці. «Вона сприяла духовному очищенню й оновленню, це також біблейський символ випробувань» [9, с. 277]. Валентин Тарнавський з особливою любов'ю описав піч у своєму романі, при цьому олюднюючи її: «В домниці чулося тихе живе сопіння... у горені – порепаній черевастій глиняній груші – ніби вовтузилася жива істота» [8, с. 5]. Піч була також символом материнського начала, тож автор «Порожнього п'єдесталу» порівнює з нею виховательку Степаниду Іванівну, яка «присіла на ліжку... велика і тепла, наче домна» [8, с. 149].

Висновки і пропозиції. Мотивна та образна структура міфологеми вогню в романі є різноманітною та відзначається розгалуженістю. Образами, що репрезентують міфологеми вогню у романі «Порожній п'єдестал», є пекельний вогонь, священний «живородящий» вогонь, купальське багаття, образ-персонаж Змій-Горинич, домна. У сюжетну канву твору влітаються й міфи про Прометей та Фенікса. Літературознавчий огляд цих образів дозволяє дійти висновку про амбівалентне розуміння стихії вогню, що свідчить про полівалентне розуміння світоустрою, відбите у тексті роману.

Отже, можна стверджувати, що Валентин Тарнавський надає різноманітних смислів міфологеми вогню, моделюючи у художній картині твору тип світовідчуття, віками осмислений народом через язичницькі канони, біблійні тексти, усну народну творчість. У його авторській інтерпретації виявляється індивідуальний стиль письменника, своєрідність світосприйняття та естетичного смаку. Перспективними видаються подальші дослідження міфологем інших першостихій (води, повітря, землі), їх комбінації у міфопоетичній структурі твору Валентина Тарнавського, а також якісне зіставлення християнського та язичницького розуміння міфологеми вогню у романі «Порожній п'єдестал».

Список літератури:

1. Башляр Г. Вода и грёзы. Опыт о воображении материи. Москва : Издательство гуманитарной литературы, 1998. 268 с.
2. Войтович В. Антологія українського міфу: Етіологічні, космогонічні, антропологічні, теогонічні, солярні, лунарні, астральні, календарні, історичні міфи. Т. 1. Тернопіль : Навчальна книга, 2006. 912 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / (За ред. Р. Гром'як, Ю. Ковалів). Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
4. Мифы народов мира. Энциклопедия / Гл. ред. Токарев С.А. Москва : Советская энциклопедия, 1982. Т. 2. 720 с.
5. Нямцу А. До проблеми функціонування “літературних архетипів” у європейському загальнокультурному контексті. *Слово і час*. № 2. 2009. С. 3–14.
6. Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. Київ : Основи, 1994. 420 с.
7. Саенко В. Роман-містифікація Валентина Тарнавського “Матріополь”. Лекція. Одеса : Друкарський дім, 2009. 56 с.
8. Тарнавський В. Порожній п'єдестал. Київ : Рад письменник, 1990. 428 с.
9. Тресидер Дж. Словарь символов. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2001. 488 с.
10. Фрай Н. Архетипний аналіз: теорія мітів. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття*. Львів: Літопис, 2002. С. 142–170.
11. Фройд З. Поет і фантазування. *Антологія світової літературно-критичної думки*. Львів: Літопис, 2002. С. 109–117.

References:

1. Bashliar, H. (1998). *Voda y hrjozy. Opyt o voobrazhenyy materyy* [Water and Dreams: An Essay on the Imagination of Matter]. Moscow: Yzdatelstvo humanyarnoi lyteratury.
2. Voitovych, V. (2006). *Antolohiia ukrainskoho mifu: Etiolohichni, kosmohonichni, antropolohichni, teohonichni, soliarni, lunarni, astralni, kalendarni, istorychni mify* [Anthology of Ukrainian myth: Etiological, cosmogonic, anthropological, theogonic, solar, lunar, astral, calendar, historical myths], vol. 1. Ternopil: Navchalna knyha.
3. Hromiak, R. (2007). *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Dictionary of Literary Terms]. Kyiv: Akademiia.
4. Tokarev, S. (1982). *Myfy narodov myra. Entsyklopedyia* [Myths of the nations of the world. Encyclopedia], vol. 2. Moscow: Sovetskaia Entsyklopedyia.
5. Niamtsu, A. (2009). *Do problemy funksionuvannia “literaturnykh arkhetypiv” u yevropeiskomu zahalnokulturnomu konteksti* [To the problem of functioning of “literary archetypes” in the European cultural context]. *Slovo i Chas*, vol. 2, pp. 3–14.
6. Orteha-I-Hasset, Kh. (1994). *Vybrani tvory* [Selected works]. Kyiv: Osnovy.
7. Saienko, V. (2009). *Roman-mistyfikatsiia Valentyna Tarnavskoho “Matriopol”* [Valentyn Tarnavsky's novel hoax “Matriopol”]. *Lektsiia*. Odesa: Drukarskyi dim.
8. Tarnavskyy, V. (1990). *Porozhnii piedestal* [Empty pedestal]. Kyiv: Rad. pysmennyk.
9. Trescyder, Dzh. (2001). *Slovar symvolov* [Dictionary of symbols]. Moscow: FAYR-PRESS.
10. Frai, N. (2002). *Arkhetypnyi analiz: teoriia mitiv* [Archetypal Criticism: Theory of Myths]. *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky*. Lviv: Litopys.
11. Froid, Z. (2002). *Poet i fantazuvannia* [Artist and Fantasy]. *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky*. Lviv: Litopys.